

СТАНИСЛАВ ЛЕМ

ИСТИНАТА

Превод от полски: Павел Николов, —

chitanka.info

Седя и пиша в затворена стая с врата без дръжки. Прозорецът също не се отваря и стъклото му е бронирано. Опитах да го счупя. Не от желание да избягам и не от яд, просто исках да се убедя. Масата ми е от орехово дърво. Хартия има в изобилие. Разрешават ми да пиша. Само че никой не чете написаното. Въпреки това пиша. Не искам да съм самотен, а не мога да чета. Каквото и да ми дадат за четене, е пълна лъжа, буквите започват да танцуват пред очите ми и губя търпение. Написаното в книгите изобщо не ме интересува от момента, в който разбрах как наистина стоят нещата.

Много се грижат за мене. Сутринта — вана, топла или със стайна температура, с тънък аромат. Открих по какво се различават дните на седмицата: всеки вторник и всяка събота водата мирише на лавандула, а през останалите дни на иглолистна гора. След ваната — закуска и посещение на лекаря. Един от младшите лекари, не помня името му (не че паметта ми не е наред, просто сега се старая да не запомням несъществени факти), се интересуваше от моята история. Два пъти му разказах всичко, а той записа разказите ми на магнетофон. Вероятно вторият запис му беше необходим, за да сравни двата разказа и така да намери какво в тях се повтаря. Казах му какво мисля за това, казах също, че детайлите не са съществени.

Попитах го още смята ли да представи моята история като „клиничен случай“, за да привлече върху себе си вниманието на медиците. Той се смути леко. Може само да ми се е сторило, но във всеки случай оттогава престана да бъде благоразположен към мене.

Всичко това обаче няма значение. И това, което научих, отчасти по волята на случая, отчасти благодарение на други обстоятелства, в известен (тривиален) смисъл също няма значение.

Съществуват два вида факти. Едните могат да се окажат полезни, например фактът, че водата кипи при сто градуса и се превръща в пара по закона на Бойл-Мариот и Гей Люсак. Използвайки го, някога са могли да конструират парната машина. Другите по вид факти нямат подобно конкретно значение, защото се отнасят за всичко и от тях не можеш да избягаш. За тях няма никакви изключения, няма никакво приложение и в този смисъл те не служат за нищо. Понякога могат да имат неприятни последствия за някого.

Бих излъгал, ако започна да твърдя, че съм доволен от сегашното си положение и че ми е свършено безразлично какво се записва в

историята на болестта ми. Но зная, че единствената ми болест е моето съществуване и че в резултат на тази болест, която винаги има съдбоносен изход, аз успях да достигна до истината и затова изпитвам някакво удовлетворение, като всеки, който разбира, че е прав въпреки мнозинството. В моя случай — въпреки целия свят.

Мога да кажа това, защото Маартенс и ХанIMALДИ не са между живите. Истината, която тримата открихме, ги уби. В превод на езика на мнозинството тези думи означават само това, че се случи нещастие. Наистина, случило се е, но значително по-рано, преди милиарди години, когато пластовете огън, откъснали се от Слънцето, са започнали да се свиват на кълбо. Това било началото на агонията, а всичко останало, включително тъмните канадски ели, които се виждат през прозореца, и бърборенето на санитарките, и моите драсканици, е само задгробен живот. Знаете ли чий? Наистина ли не знаете?

А обичате да гледате огъня. Ако не обичате, това е от благодарумие или от инат. Само опитайте да седнете край огън, като извърнете поглед от него, и веднага ще се убедите, че той привлича. Дори не е по силите ни да назовем ставащото в пламъка (а там стават много неща). Имаме за случая само около дузина нищо незначещи названия. Впрочем, изобщо не знаех това, като всеки един от вас. И въпреки своето откритие не станах поклонник на огъня, както материалистите не стават — във всеки случай не се дължни да станат — поклонници на материята.

Между другото, огънят... Той е само намек. Напомняне. Затова ми става смешно, когато добродушната лекарка Мерих казва на някого от външните (поредният, разбира се, лекар, който се запознава с нашето образцово заведение), че, виждате ли, този човек — ето този слабак, който се грее на слънцето — е пиропараноик. Забавна думичка, нали? Пиропараноик. Това означава, че моята противоречаща на реалността система има за основа огъня. А аз уж вярвам в „огнения живот“ (както се изразява достопочтената Мерих). В това, естествено, няма нито дума истина. Огънят, който обичаме да гледаме, е жив не повече от снимките на нашите скъпи покойници. Човек може да го изследва цял живот и нищо да не разбере. Действителността, както винаги, се оказва по-сложна. Но затова и по-незлюблива.

Написах вече доста неща, а съдържанието в тях е малко. Но в основни линии това е защото разполагам с излишно време. Нали зная,

че когато се стигне до сериозните неща, когато всичко за тях бъде разказано, наистина мога да се отчая, до минутата, когато тези записки ще бъдат унищожени и аз ще получа възможност да напиша всичко отново. Никога не повтарям едно и също нещо. Не съм грамофонна плоча.

Иска ми се слънцето да надникне в стаята, но по това време на годината то ме навестява само около четири и то за малко. Иска ми се да го погледам през голям мощен телескоп, като този например, който Хъмфри Фийлд монтира преди четири години на Маунт Уилсън, с пълен набор абсорбенти, поглъщащи излишната енергия, така че можеш спокойно, в продължение на часове да разглеждаш изровеното от пропасти лице на нашия баща. Лошо се изразих, не ни е баща. Бащата дава живот, а Слънцето бавно умира, подобно на милиарди други слънца.

Може би е време да ви запозная с истината, която разбрах благодарение на случая и на своята любознателност.

Тогава бях физик. Специалист по високите температури. Подобен специалист се занимава с огъня така, както гробарят с човека. Работата ми и тази на Маартенс и Ханамалди беше свързана с големия боулдърски плазмотрон. Преди това науката е действала в несравнимо по-малък мащаб — епруветки, реторти, стативи — и резултатите съответно са били по-несъществени. А ние използвахме милиарди вата енергия, пускахме я във вътрешността на електромагнит, всяка секция на който тежеше седемдесет тона, а във фокуса на магнитното поле поставяхме голяма кварцова тръба.

През тръбата от единия електрод до другия преминаваше електрически разряд и силата му бе такава, че смъкваше от атомите електронните им обвивки и оставяше само каша от нажежени ядра, изроден ядрен газ, иначе казано — плазма, която би се взривила и би превърнала в гъбовиден облак нас, бронята, кварца, електромагнита, закотвен в бетона, стените на зданието с блестящия му купол, и това би станало за една стомилиардна част от секундата, много по-бързо, отколкото би могло даже да се помисли за възможността да се случи подобна катастрофа. Ако не беше магнитното поле.

Полето свиваше разрядите в плазмата, усукваше ги на пулсиращ огнен шнур, разпръскващ твърдо излъчване, протичащ от електрод до електрод, вибриращ във вакуума на кварца. Магнитното поле не

позволяваше на оголените атомни частици с температура милиони градуси да се приближат до стените на съда, то ни пазеше, нас и нашата работа. Но всичко това ще намерите във всяка популярна книга, а аз го излагам неумело само за да има ред, защото трябва да се започне с нещо, а някак си не е много добре да се започне тази история с вратата без дръжки или с платнения чувал с много дълги ръкави. Наистина, тук започвам да преувеличавам, защото такива чували — усмирителни ризи — вече не се използват. Те станаха ненужни, след като бяха открити силнодействащите успокоителни препарати. Но стига за това.

И така, ние изучавахме плазмата, занимавахме се с нейните проблеми, както се полага на физици. Теоретически, математически, йератически, възвишено и тайнствено, във всеки случай в този смисъл, че се отнасяхме с пренебрежение към натиска на нашите неразбиращи от наука нетърпеливи финансови настояници. Те искаха резултати, осигуряващи практическо приложение. По това време беше много на мода да се говори нашироко за такива резултати или поне за вероятността да бъдат получени. А по-точно, че трябва да се появи съществуващият все още на книга плазмен реактивен двигател. Много беше необходим и плазмен взривател за водородните бомби — ония, „чистите“, теоретически се разработваше дори водороден реактор, основаващ се на плазмения шнур. С една дума, ако не бъдещето като цяло, то поне бъдещето на енергетиката и транспорта се виждаше в плазмата. Плазмата беше, както вече казах, на мода, да се занимава човек с изследването ѝ се смяташе за престижно, а ние бяхме млади, искахме да правим това, което е най-необходимо и което може да донесе успех, слава... впрочем, не зная! Ако се сведат човешките постъпки към първоначалните им мотиви, те ще ни се сторят съвсем тривиални. Разумът и чувството за мярка, а също и тънкостта на анализа се състоят в това напречният разрез и фиксацията да се направят на мястото на максималното усложнение, а не при изворите на явлението, тъй като всички знаем, че дори Мисисипи при изворите си не изглежда много внушително и всеки може там чисто и просто да я прескочи. Затова към изворите хората се отнасят с известно пренебрежение. Но мисля, че се отклоних от темата.

Нашите изследвания, и изследванията на стотици други плазмозози, призвани да осъществят всичките тези велики проекти,

след известно време ни доведоха до областта на явления, колкото неразбираеми, толкова и неприятни. В известни граници — границите на средните температури (средни в космически мащаб, или такива, каквито преобладават на повърхността на звездите) — плазмата се държеше послушно и стабилно. Ако се задържеше по съответен начин — с помощта на магнитно поле или някои усъвършенствани до виртуозност неща, основаващи се на принципа на индукцията — тя позволяваше да бъде впрегната в хомота на практическите приложения и енергията ѝ като че ли можеше да се използва. Като че ли — защото за поддържане на плазмения шнур се изразходваше повече енергия, отколкото се получаваше от него. Разликата беше за сметка на загубите в лъчева енергия и за сметка на нарастващата ентропия. Балансът все още се пренебрегваше, защото на теория излизаше, че при по-високи температури загубите автоматично ще намалее. Така наистина се получи някакъв прототип на миниатюрен реактивен двигател и дори на генератор на ултратвърди гама лъчи, но едновременно с това плазмата не оправдаваше много надеждите, които ѝ се възлагаха. Малкият плазмен двигател работеше, а тези, които се проектираха за по-голяма мощност, се взривяваха или преставаха да се подчиняват. Оказа се, че плазмата в определен диапазон на термична и електродинамична възбудимост не реагира така, както предвижда теорията. Това възмути всички, защото теорията беше съвсем нова и удивително изящна в математическо отношение.

Такива неща се случват. Нещо повече — трябва да се случват. Затова много теоретици, в това число и нашата група, без да се смущават от непокорността на явленията, започнаха да изучават плазмата там, където се държеше най-своенравно.

Плазмата — това има известно значение за моята теория — изглежда доста внушително. Направо казано, напомня отломка от слънцето, при това от централната му зона, а не от прохладната хромосфера. По блясък не отстъпва на слънцето, напротив — превишава го. Тя няма нищо общо нито с бледозлатистия танц на вторичната, вече окончателна гибел, която ни демонстрира дървото, съединяващо се с кислорода в печката, нито с бледолилавия съскащ конус, който излиза от дюзата на горелката, където флуорът реагира с кислорода, за да даде най-високата температура, достижима със средствата на химията, нито най-сетне с волтовата дъга, извития

пламък между кратерите на два въглена, макар че при наличието на добра воля и съответно упорство изследователят би могъл да открие области с повече от 3'000 градуса. Същото се отнася и за температурите, които възникват от изтласкването на приблизително милион ампера в тънък проводник, от което той се превръща в едно съвсем топло облаче, и за термичните ефекти от ударните вълни при кумулативен взрив. Всичко това плазмата оставя далече зад себе си. В сравнение с нея подобни реакции би трябвало да се смятат за студени, направо за ледени, а ние не смятаме така само защото случайно сме се появили от съвсем вече застинала материя, омъртвена близо до абсолютната нула. Нашето храбро съществуване е отдалечено от нея само на около триста градуса по абсолютната скала на Келвин, докато в същото време тази скала достига нагоре милиарди градуса. Така че наистина няма да е преувеличение, ако отнесем дори най-огнените температури, които можем да постигнем в лабораторни условия, към явленията от областта на вечното топлинно мълчание.

Първите пламъчета на плазмата, които се появиха в лабораториите, също не бяха особено горещи — двеста хиляди градуса тогава се смятаха за внушителна температура, а милион беше вече необичайно постижение. Но математиката, тази примитивна и приблизителна математика, възникнала от анализа на явленията в студената сфера, подсказваше, че надеждите, възлагани на плазмата, ще се осъществят само на много по-високо температурно равнище. Тя изискваше истински високи температури, почти звездни. Имам предвид, разбира се, температурите в недрата на звездите. Това би трябвало да са необичайно интересни места, макар че явно още не е настъпило време да станат известни на човека.

И така, необходими бяха температури с милиарди градуса. Вървеше се към тях, ние също работехме над това и ето какво излезе наяве.

С нарастването на температурата скоростта на промените, независимо какви са, също нараства. При скромните възможности на течната капчица (каквата е нашето око), съединена с друга по-голяма капчица (каквата е мозъкът), дори пламъкът на свещта е сфера на явления, които са неуловими заради скоростта на протичането си, а какво да говорим за танцуващия огън на плазмата! Наложил се в общи линии да се потърсят други методи, плазмените разряди започнаха да

се фотографират и ние също правехме това. После Маартенс с помощта на свои познати оптици и инженери-механици нагласи една кинокамера, истинско чудо (поне за нашите условия), която правеше милиони снимки в секунда. Няма да говоря за конструкцията ѝ, извънредно остроумна и свидетелстваща за похвалните ни стремежи. Главното е, че изхабихме километри лента, а като резултат получихме няколкостотин метра, достойни за внимание, и ги прожектирахме със скорост, забавена хиляда, а след това десет хиляди пъти. Нищо особено не забелязахме, освен това, че някои припламвания, които по-рано се смятаха за елементарни явления, се оказаха конгломерати, възникващи от взаимното наслояване на хиляди извънредно бързи промени, но и с това в крайна сметка успя да се справи нашата примитивна математика.

Смайването ни дойде едва в деня, когато в лабораторията стана взрив поради нечие недоглеждане, така и неизяснено досега, или по някаква независеща от нас причина. Това, между другото, не беше истински взрив, иначе нямаше да останем живи, просто плазмата за катастрофално малка част от секундата преодоля магнитното поле, което я притискаше отвсякъде, и пръсна на парчета дебелата кварцова тръба, в която беше затворена.

По щастливо стечение на обстоятелствата кинокамерата, която снимаше експеримента, оцеля, оцеля и лентата. Взривът беше продължил милионни части от секундата, а след това остана само опожарено място, пръскащо на всички страни капки разтопен кварц и метал. Наносекундите на експлозията се запечатаха върху нашата кинолента и това зрелище няма да забравя до самата си смърт.

Непосредствено преди взрива шнурът на плазмения огън, дотогава монолитен и практически еднороден, започваше да потрепва на равни интервали като подръпвана струна, а след това се разпадаше, превръщаше се във верижка кръгли зърна и преставаше да съществува като цяло. Всяко зърно растеше и се преобразяваше, капчиците атомен пламък изгубваха резките си очертания, от тях се протягаха израстъци, които създаваха поредно поколение капчици. След това всичките се устремяваха към центъра и образуваха сплеснато кълбо, което се свиваше и разпускаше като дишащо и в същото време изпращаше наоколо на разузнаване огнени пипалца с вибриращи крайчета. След това настъпваше моментално (даже и на нашата кинолента) разпадане,

изчезваше всякакъв ред и се виждаше само порой от огнени пръски, пресичащи полезрението, докато всичко не се превърнеше в пълен хаос.

Няма да преувелича, ако кажа, че прожектирахме лентата едва ли не сто пъти. След това — признавам си, че идеята беше моя — поканихме (не в лабораторията, а в жилището на Ханамалди) един авторитетен биолог, многоуважавана знаменитост. Без да му кажем нищо предварително за каквото и да било, прожектирахме средната част на филма в присъствието на уважаемия гост с обикновен апарат. Само сложихме на обектива тъмен филтър, от което пламъкът на снимките помръкна и започна да изглежда като нещо, осветено много силно от страни.

Професорът видя филма и когато запалихме светлината, изрази учудване защо ние, физиците, се занимаваме с толкова далечна за нас работа, какъвто е животът на инфузориите. Попитах го сигурен ли е, че е видял колония инфузории.

Още си спомням усмивката му.

— Снимките не бяха много ясни — каза той, продължавайки да се усмихва — и позволете ми да кажа, че са ги правили аматьори, но мога да ви уверя, че това не е артефакт...

— Какво разбирате под артефакт? — попитах аз.

— *Arte factum*, нещо, създадено изкуствено. Още по времето на Шван са се забавлявали с имитация на живи същества, капвайки хлороформ в зехтин. Капките извършват амебopodobни движения, пълзят по дъното на съда и дори започват да се делят, ако осмотичното налягане на полюсите им се промени. Но това е чисто външна, повърхностна прилика и явлението има толкова общи неща с живота, колкото манекен на витрината с човека. Нали всичко се решава от вътрешния строеж, от микроструктурата. На вашата лента се вижда, макар и неясно, как се делят някакви едноклетъчни. Не мога да определя вида им и дори не мога да гарантирам, че нямам пред себе си прости клетки от животинска тъкан, които дълго време са били отглеждани в изкуствена хранителна среда и им е въздействано с хиалуронидаза, за да бъдат разделени, отлепени една от друга. Във всеки случай това са клетки, защото имат хромозомен апарат, макар и дефектен. Средата сигурно е била подложена на въздействието на някакъв канцерогенен препарат?

Ние дори не се погледнахме. Опитвахме се да не отговаряме на все по-новите му въпроси. Ханималди помоли госта да види филма още един път, но не се получи, не помня защо, може би професорът бързаше, а може би си мислеше, че зад мълчанието ни се крие някакъв номер. Така или иначе, той си отиде и едва вратата се затвори зад знаменитостта, ние се спогледахме съвсем объркани.

— Вижте какво — казах аз, като изпреварих другите, — смятам, че трябва да поканим още един специалист и да му покажем целия филм, без да го изрязваме. Сега, когато знаем за какво става дума, това трябва да бъде специалист именно по едноклетъчни.

Маартенс предложи един от университетските си познати, който живееше наблизо. Но той беше заминал някъде, върна се чак след една седмица и тогава дойде на старателно подготвената прожекция. Ханималди не позволи да му кажем за какво става дума. Просто му показва целия филм без началото, защото плазменият шнур, който се разпада на трескаво пулсиращи капки, би го накарал да се замисли прекалено съсредоточено и би отвлякъл вниманието му от следващите сцени. Но в замяна на това сега прожектирахме края, последната фаза от съществуването на плазмената амеба, когато се пръскаше на всички страни като взривил се снаряд.

Този биолог беше много по-млад от първия и затова не се отличаваше с неговата самоувереност. Плюс това явно имаше добро отношение към Маартенс.

— Това са някакви дълбоководни амеби — каза той. — Разкъсва ги вътрешното налягане, когато започва да пада външното. Така, както става с дълбоководните риби. Не могат да бъдат извадени живи от дъното на океана, винаги умират, разкъсани отвътре. Но откъде имате тези снимки? Спуснали сте камера на океанското дъно или какво?

Той ни гледаше с нарастваща подозрителност.

— Образът не е ясен, нали? — отбеляза скромно Маартенс.

— Макар че не е ясен, все пак е интересен. Освен това деленето става някак си ненормално. Не видях както трябва реда на фазите. Пуснете лентата още един път, само че по-бавно.

Прожектирахме филма възможно най-бавно, но това не помогна много, младият биолог не беше удовлетворен напълно.

— Не може ли по-бавно?

— Не.

— Защо не сте снимали с голяма скорост?

Много ми се искаше да го попитам смята ли, че пет милиона кадъра в секунда са малко ускорение. Но си прехапах езика. Не беше време за шеги.

— Да, деленето е ненормално — каза биологът, като видя филма за трети път. — Освен това изглежда, че всичко протича в по-плътна среда от водната... После повечето дъщерни клетки от второ поколение имат нарастващи генетични дефекти, митозата е непривична... И защо се сливат заедно? Това е много странно... С едноклетъчни в радиоактивна среда ли сте го правили? — попита той изведнъж.

Разбрах за какво мисли. Тогава много се говореше, че е извънредно рисковано да се изхвърлят радиоактивни отпадъци в херметически контейнери на дъното на океана, което може да доведе до заразяване на водата.

Убеждавахме го, че греша, че това няма нищо общо с радиоактивността и едва се отървахме от него. Мръщейки се, той се вглеждаше последователно във всеки от нас и задаваше все повече въпроси, на които никой не отговаряше, защото предварително се бяхме уговорили така. Събитието беше прекалено необикновено и прекалено значително, за да се доверим на страничен човек, макар и приятел на Маартенс.

— Сега, скъпи мои, трябва сериозно да помислим какво ще правим по-нататък — каза Маартенс, когато останахме сами след втората консултация.

— Това, което твоят биолог взе за понижено налягане, разкъсващо „амебите“, е в действителност внезапно понижаване на напрежението на магнитното поле... — каза на Маартенс.

Ханималди, който до това време мълчеше, се изказа както винаги благоразумно.

— Смятам — каза той, — че трябва да продължим експериментите...

Давахме си сметка за риска, който поемаме. Вече беше ясно, че плазмата, относително спокойна и поддаваща се на опитомяване при температури до милион градуса, някъде по-горе от този предел преминава в неустойчиво състояние и завършва краткото си съществуване с взрив като този, който в онова близко утро беше

гръмнал в нашата лаборатория. Усилването на магнитното поле водеше само до почти непредсказуемо забавяне на взрива. Повечето физици смятаха, че значението на отделните параметри се променя скокообразно и затова ще бъде необходима съвсем нова теория за „горещия ядрен газ“. Впрочем, хипотези, стремящи се да обяснят този феномен, имаше доста.

Във всеки случай нямаше защо да се мисли за използване на горещата плазма за реактивни двигатели или за реактори. Този път беше признат за неправилен, водещ до задънена улица. Изследователите, особено тези, които се интересуваха от конкретни резултати, се върнаха към по-ниските температури. Така примерно изглеждаше положението, когато пристъпихме към по-нататъшните експерименти.

При температура над милион градуса плазмата ставаше материал, в сравнение с който вагон нитроглицерин е детска играчка. Но опасността не можеше да ни спре. Бяхме прекалено заинтригувани от своето поразително, сензационно откритие и готови на всичко. Друга работа е, че не виждахме множеството ужасяващи препятствия. Последната следа от яснота, която математиката внасяше в разпалените недра на плазмата, изчезваше някъде на прага на милион (или според други, по-малко надеждни изчисления, на милион и половина) градуса. По-нататък изчисленията не водеха до нищо, получаваше се пълна безсмислица.

Така че оставаше само старият метод на опитите и грешките, или на сляпото експериментирание — поне на първите етапи. Но как да се опазим от взривовете, които ни заплашваха всяка минута? Железобетонни блокове, най-здрава броня, всякакви заслони — всичко това защитаваше от капка материя, разпалена до милион градуса, не по-надеждно от лист цигарена хартия.

— Да си представим — казах на приятелите си, — че някъде в космическия вакуум, при температура, близка до абсолютната нула, живеят същества, които не приличат на нас — да речем например някакви метални организми, — и че правят експерименти. И между другото успяват — не е важно как, но успяват — да синтезират жива белтъчна клетка. Една амеба. Какво ще стане с нея? Разбира се, едва успяла да се появи, тя веднага ще се разпадне, ще се взриви, а останките ѝ ще замръзнат, защото съдържащата се в нея вода ще

закипи във вакуума и веднага ще се превърне в пара, а енергията от белтъчния обмен тутакси ще изчезне в пространството. Снимайки своята амеба с камера като нашата, металните експериментатори ще могат да я видят за малка част от секундата, но за да запазят живота ѝ, ще им се наложи да създадат за нея съответна среда...

— Ти наистина ли мислиш, че нашата плазма е създава „жива амеба“? — попита ХанIMALДИ. — Че това е живот, създаден от огъня?

— Какво е животът? — попитах аз като Пилат Понтийски, който попитал какво е истината. — Нищо не твърдя. Във всеки случай е ясно едно: космическият вакуум и космическият студ са много по-благоприятни условия за съществуването на амеби, отколкото земните условия за съществуването на плазмата. Единствената среда, в която плазмата може да оцелее при температура повече от милион градуса, е...

— Ясно. Някоя звезда. Вътрешната част на някоя звезда — каза ХанIMALДИ. — И ти искаш да създадеш тази звездна вътрешност в лабораторията, около тръбата с плазма? Наистина, няма нищо по-лесно... Само че отначало ще се наложи да запалим целият водород в океаните...

— Не е задължително. Ще опитаме нещо друго.

— Има друг начин — отбеляза Маартенс. — Ще взривим заряд тритий и ще поставим плазмата във вътрешността на взрива.

— Сам знаеш, че това не може да стане. Преди всичко никой няма да ти разреши да предизвикаш водороден взрив, а и да ти разрешат, няма никаква възможност да се вкара плазма в огнището му. Впрочем, то ще съществува дотогава, докато подаваме неререагирал тритий отвън.

След този разговор се разделихме в доста мрачно настроение — нещата изглеждаха безнадеждни. Но после отново започнаха безкрайни дискусии и накрая се добрахме до нещо, което ни приличаше на някаква възможност или поне на смътна сянка от възможност. Сега ни беше необходимо магнитно поле с необикновено напрежение и звездна температура. Те трябваше да станат „хранителен разтвор“ за плазмата, нейна „естествена среда“. Решихме да започнем експеримента в поле с обикновено напрежение, а след това внезапно да го увеличим десет пъти. От изчисленията излизаше, че нашата осемстотинтонна магнитна конструкция или ще бъде пръсната на

парчета, или поне ще ѝ се разтопи намотката, но преди това, в мига на късото съединение, ще получим необходимото поле — за две, а може би и за три стохилядни от секундата. Относно скоростта на процесите, които протичат в плазмата, това не беше малка част от време. Целият проект имаше видимо престъпен характер и, разбира се, никой нямаше да ни разреши да го осъществим. Но това малко ни вълнуваше. Интересуваше ни само едно — да регистрираме явленията, които ще станат в момента на късото съединение и следващия мигновено след него взрив. Ако разрушахме апаратурата и не получехме нито един метър лента, нито една снимка, всичките ни действия щяха да бъдат сведени до един унищожителен акт.

За щастие зданието на лабораторията се намираше на петнадесет мили от града, сред полегати хълмове. На върха на единия от тях разположихме наблюдателен пункт, с кинокамера, телеобективи и всякакви електронни съоръжения, а всичко това поставихме зад бронирано стъкло с висока прозрачност. Направихме серия пробни снимки, използвайки все по-мощни телеобективи. Накрая избрахме такъв, който даваше увеличение осемдесет пъти. Имаше много малка светлосила, но тъй като плазмата е по-ярка от слънцето, това нямаше значение.

По това време действахме повече като заговорници, отколкото като изследователи. Използвахме факта, че беше дошъл периодът на летните отпуски и следващите две седмици никой освен нас нямаше да се появи в лабораторията. За това време трябваше да подготвим всичко. Знаехме, че работата няма да мине без шум, а може би и без сериозни неприятности — нали ще трябва някак си да се оправдаваме за катастрофата. Дори измислихме доста правдоподобни варианти на обяснения, които трябваше да създадат привидност за нашата невинност. Не знаехме ще даде ли този отчаян опит поне някакви видими резултати. Ясно беше само едно — след взрива лабораторията ще престане да съществува. А само на нея можехме да разчитаме.

Извадихме прозорците заедно с рамките от страната, която гледаше към хълма, демонтирахме и магнахме защитните прегради пред електромагнита, за да се вижда добре от наблюдателния пункт източника на плазмата.

Към експеримента пристъпихме на шести август в седем и двадесет сутринта, под безоблачно небе и жарко слънце. На склона на

хълма, до самия връх, изкопахме дълбок ров. Седнал в него, Маартенс с помощта на малък преносим пулт, кабелите на който стигаха до сградата, управляваше електромагнита. Ханималди се грижеше за кинокамерата, а аз до него, показал глава над насипа, наблюдавах през бронираното стъкло и мощна стереотръба, закрепена на триножник, тъмния квадрат на оголения прозорец в очакване на това, което ще стане там, вътре.

— Минус 21... минус 20... минус 19... — монотонно, без сянка на емоция произнасяше Маартенс, който седеше зад гърба ми сред плетеница от кабели и превключватели. Пред погледа ми лежеше гъста тъмнина, в центъра на която вибрираше и лениво се извиваше живачната жилка на разгарящата се плазма. Не виждах нито осветените от слънцето хълмове, нито тревите, осеяни с бели и жълти цветя, нито августовското небе над купола на лабораторията: лещите бяха старателно затъмнени по краищата.

Когато плазмата започна да набъбва в средата, се изплаших, че тръбата ще се пръсне преди Маартенс да усили внезапно полето. Исках вече да извикам, отворих уста, но в същия миг Маартенс каза: „Нула!“.

Не. Земята не се разтърси, не удари гръм. Само тъмнината, в която се вглеждах, побледня. Оранжев облак запълни отвора в стената на лабораторията, след това се превърна в ослепително светещо квадратно слънце и всичко за един миг потъна в огнен вихър. Отворът в стената се увеличи, на всички страни пробягаха разклонени пукнатини, бълващи дим и пламък, и куполът рухна върху падащите стени с протяжен грохот, който се разнесе по цялата околност. През стереотръбата вече не можеше да се види нищо, отделих очи от нея и видях носещ се към небето стълб дим. Ханималди движеше отчаяно устни, викайки нещо, но грохотът не преставаше, звучеше над нас и аз не чувах нищо, ушите ми бяха като натъпкани с памук. Маартенс скочи и пъкна глава между нас, за да погледне долу — до този момент той беше изцяло зает с пулта. Грохотът най-сетне утихна. И тогава извикахме — струва ми се, едновременно.

Облакът дим, изхвърлен от взрива, се издигаше вече високо над руините на лабораторията, все по-бавно рушащи се в мъглата от варов прахоляк. От белите кълбета на прахоляка изскочи ослепителен продълговат огън, заобиколен от лъчист ореол, нещо като слънце,

удължено във вид на червей. Около секунда той вися почти неподвижно над димящите развалини, свивайки се и разпускаяки се, след това се спусна надолу. Пред очите ми плуваха черни и червени кръгове, защото съществото пламтеше със сияние, равно на слънчевото, но успях да видя и това как, димейки, изчезва високата трева по пътя му, когато се снижава към земята. Огненият червей се движеше към нас полупълзешком, полуподскачайки, лъчистият му ореол пулсираше и го правеше да наподобява ядро на пламтяща прозрачна сфера. Излъчваната топлина нахлу през бронираното стъкло. Огненият червей изчезна от погледа ни, но по трептенето на въздуха над склона, по кълбетата дим и сноповете пламтящи искри, в които се превръщаха храстите, разбрахме, че се движи към върха на хълма. Блъскайки се един друг, внезапно обзети от страх, ние хукнахме да бягаме. Зная, че тичах направо, невидимият огън изгаряше тила и гърба ми, сякаш ме преследваше. Не виждах нито Маартенс, нито Ханималди, сякаш бях ослепял и се носех напред, докато не се спънах, след като кракът ми попадна в една къртича дупка, и не паднах в още влажната от нощната роса трева на дъното на едно дърво. Дишах тежко, свивайки с всички сили очи и макар че бях заврял лицето си в тревата, изведнъж през клепачите ми проникна червено сияние, сякаш слънцето светеше право в очите ми. Но честно казано, не съм сигурен дали имаше такова нещо.

Тук в паметта ми зее празнина. Не зная колко съм лежал в дърето. Събудих се като от сън, с лице, притиснато в тревата. Едва успях да помръдна и усетих нетърпима пареща болка в тила и шията, след това дълго не се решавах да вдигна глава. Накрая рискувах. Лежах в дърето, между високите брегове, наоколо тревата се люлееше тихо от ветреца, по нея блестяха последните капки роса, която се изпаряваше бързо под слънчевите лъчи. Тези лъчи ме мъчеха сериозно. Разбрах каква е работата едва когато докоснах внимателно тила си и напипах големи мехури от изгаряне. Станах и огледах хълма, на който бяхме направили наблюдателния пункт. Дълго не се решавах да отида там, страхувах се. Пред очите ми все стоеше пълзящото огнено чудовище.

— Маартенс! — извиках аз. — Ханималди!

Погледнах инстинктивно часовника си: беше осем и пет минути. Сложих го на ухото си — вървеше. Взривът беше станал в седем и

двадесет, всичко след това вероятно продължи около минута. Значи четиридесет и пет минути съм бил в безсъзнание.

Започнах да се изкачвам по склона. На тридесет метра от върха на хълма попаднах на първото голо място опожарена земя. То беше покрито със синкава, почти изстинала вече пепел, като следа от огън, запален там от някого. Само че много странен е бил този огън — не му се е стояло на едно място.

От прогорения кръг нататък водеше ивица изгорена земя, широка метър и половина, криволичеща, оградена от двете страни с трева, по-близката обгорена, а по-далечната само пожълтяла и повяхнала. Ивицата свършваше със следващ кръг синкава пепел. И там лежеше човек, по лице, свил единия крак почти до гърдите си. Още преди да го докосна, разбрах, че е мъртъв. Дрехите му, на пръв поглед цели, бяха станали сребристосиви и шията му също имаше невероятен цвят. Когато се наведох над него, всичко това започна да се разпада от дъха ми.

Отдръпнах се, извиках от ужас, но пред мене вече лежеше свита тъмна фигура, само приблизително напомняща човешко тяло. Не знаех дали това е Маартенс или ХанIMALДИ и не се решавах да го докосна, досещах се, че вече няма лице. Понесох се с огромни скокове към върха на хълма, но вече не виках никого. Отново видях пътя на огъня — криволичещата, черна като въглен ивица сред тревата, разширяваща се на места до размерите на кръг с диаметър няколко метра.

Очаквах, че ще видя втори труп, но такъв нямаше никъде. Спуснах се от върха там, където бяхме направили окопа. От бронираното стъкло беше останала само разтекла се по склона стъклообразна ципа, подобна на замръзнала локва. Всичко останало — апаратура, кинокамера, пулт, стереотръба — просто беше изчезнало, а самият окоп се беше сринал сякаш под силен натиск отгоре. На дъното му сред камъните и прахоляка проблясваха тук-там локвички разтопен метал. Извърнах поглед към лабораторията. Изглеждаше така, сякаш я беше улучила тежка авиобомба. Между наклонените, ронещи отломки стени трепкаха едва забележими на слънчевата светлина пламъчета на догарящия пожар. Гледах това с почти невиждащи очи, правейки усилия да си спомня в каква посока хукнаха моите приятели, когато изскочихме заедно от окопа. Маартенс беше вляво от мене, значи по всяка вероятност бях намерил неговото тяло... А ХанIMALДИ?

Започнах да търся следите му, но напразно, защото извън обгорените кръгове и ивици тревата вече се беше изправила. Но аз продължавах да тичам по склона на хълма, докато не намерих още една обгорена ивица. Започнах да се спускам надолу по нея като по пътека, тя скърцаше под краката ми... и изведнъж замрях. Обгорената ивица се разширяваше. Мъртвата обгоряла трева заграждаше пространство с дължина два метра, несиметрично по форма. От едната страна то беше по-тясно, а от другата се разширяваше и се разделяше на две... Всичко това приличаше на деформиран сплескан кръст, покрит с доста дебел пласт черна пепел, сякаш там е догаряло бавно дървено разпятие, разпростряло ръцете на напречните си греди... А може би само така ми се привижда? Не зная...

Отдавна вече ми се струваше, че чувам далечен пронизващ вой, но не обръщах на това внимание. До мене достигаха и гласове на хора, но и те изобщо не ме интересуваха. Изведнъж видях малки човешки фигури, които тичаха към мене. В първия момент легнах на земята, сякаш исках да се скрия, и дори изпълзях от обгореното място и хукнах нататък. Когато тичах по противоположната страна на хълма, те изведнъж се появиха и преградиха пътя ми от две страни. Чувствах, че краката ми не ме слушат. Впрочем, беше ми безразлично.

Не зная, между другото, защо бягах от тях, ако това беше опит да избягам. Седнах в тревата, а те ме наобиколиха. Един се наведе над мене и говореше нещо. Казах му, че е по-добре да млъкне, нека по-добре да търсят ХанIMALДИ, а на мене ми няма нищо. Опитаха се да ме вдигнат, аз се съпротивлявах, тогава някой ме хвана за рамото и изкрещях от болка. След това почувствах, че ми правят инжекция, и загубих съзнание. Съвзех се в болницата.

Паметта ми се беше запазила напълно. Помнех колко време е минало от момента на катастрофата. Бях целият в бинтове, изгарянията напомняха за себе си със силна болка, нарастваща при всяко движение, така че се стараех да лежа колкото се може неподвижно. Впрочем, преживяванията ми в болницата, всичките трансплантации на кожа, които ми правеха дълги месеци, нямат значение, както и това, което се случи по-късно. А нищо друго не би могло да се случи. Чак след няколко седмици прочетох в един вестник официалната версия за катастрофата. Бяха намерили просто обяснение, а и то се налагаше от само себе си: взривила се плазма разрушава

лабораторията, трима учени се опитват да се спасят — ХанIMALДИ загива под развалините на сградата, Маартенс успява да дотича с горящо облекло до върха на хълма и там умира, а аз съм обгорен и се намирам в тежко шоково състояние. На следите от огъня в тревата изобщо не бяха обърнали внимание, защото преди всичко бяха изследвали развалините на лабораторията. Някой от тях, между другото, твърдеше, че тревата е била запалена от Маартенс, когато се е търкалял в нея, опитвайки се да угаси пламъците по дрехите си. И така нататък.

Смятах за свой дълг да разкажа истината независимо от последствията, макар и заради ХанIMALДИ и Маартенс. Дадох ми много внимателно да разбере, че моята версия за събитията е резултат от шока, така наречената производна илюзия. Душевното ми равновесие още не се беше възстановило, започнах да протестирам бурно и възмущението ми беше прието за синдром, потвърждаващ диагнозата.

Следващият разговор се състоя след около седмица. Този път се опитвах да се държа спокойно и аргументирах твърденията си. Разказах за първия филм, който направихме и който би трябвало да се намира в жилището на Маартенс, но напразно го търсиха. Предполагам, че Маартенс е направил това, за което веднъж спомена между другото: сложил е лентата с филма в банков сейф. Всичко, което имаше в себе си, беше напълно унищожено, следователно и ключът от сейфа, и банковата квитанция бяха изчезнали безследно. Вероятно нашият филм лежи и до ден днешен в сейфа. Така загубих и този път, но не се предавах и като отстъпиха на настойчивите ми молби, решиха да направят оглед на местопроизшествието. Заявих, че всичко ще докажа именно там. Лекарите на свой ред предполагаха, че там е възможно да си спомня за „истинските“ събития. Искях да им покажа кабелите, които бяхме прокарали от лабораторията към върха, до окопа. Но и кабелите ги нямаше. Твърдях, че щом ги няма, значи някой ги е махнал след това, може би пожарникарите, когато са гасили огъня. Казаха ми, че греша, никой никакви кабели не е махал, защото те съществуват само в моето въображение.

Едва там, сред зелените хълмове, под синьото небе, до почернелите и като че ли сгушени развалини на лабораторията разбрах защо всичко стана така.

Огненият червей не е преследвал нас. Той не е искал да ни убие. Не е знаел нищо за нас, не сме го интересували. Роден от взрива и измъкнал се навън, той беше уловил ритъма на сигналите, които все още са пулсирали в проводниците, защото Маартенс не беше изключил управляващото устройство. Към него, към източника на електрически сигнали беше пълзяло огненото създание, не някакво разумно същество, а просто слънчева гъсеница, цилиндричен коагулат организиран огън... на когото са оставали само няколко десетки секунди живот. За това свидетелстваше неговият разширяващ се ореол. Температурата, при която е можел да съществува, е падала стремително, вероятно всеки миг е губел голямо количество енергия, каквато е излъчвал, а е нямало откъде да получава, поради което се е извивал конвулсивно край кабелите, носители на електроенергия, превръщайки ги в пара, в газ. Маартенс и Ханамалди са се оказали случайно на пътя му, той вероятно не ги е доближавал. Маартенс е получил топлинен удар, а Ханамалди може би е бил заслепен от сиянието на плазмата и като е изгубил ориентация, се е втурнал направо в бездната на пламтящата агония.

Да, огненото създание е умирало там, на върха на хълма, извивайки се безсмислено и гърчейки се в отчаяно и безплодно търсене на източници, носещи енергия, каквато е изтичала от него като кръв от жилите. То уби двама души, без дори да разбере това. Впрочем, обгорените ивици и кръгове вече бяха покрити с трева.

Когато се озовах там, съпроводен от двама лекари, някакъв непознат човек (струва ми се от полицията) и професор Гилш, нищо вече не можеше да се намери, макар че от деня на катастрофата бяха изминали едва три месеца. Всичко беше обрасло с трева и мястото, където бях видял някаква сянка от разпятие, също. Там тревата беше особено избуяла. Всички като че ли се настроиха срещу мене. Наистина, окопът се виждаше, но някой го беше използвал за изхвърляне на боклук и той беше пълен до горе с ръждиви жезла и консервни кутии. Повтарях, че под тази купчина лежат разтопени парчета от бронираното стъкло. Ровихме в боклука, но не намерихме нищо. Или имаше някакви парчета, дори разтопени. Но моите спътници сметнаха, че те са от обикновени бутилки, които някой е разтопил в пещ на парно отопление, след като ги е начупил предварително, за да не заемат много място, когато ги изхвърли в

контейнера за боклук. Молех да дадат стъклото за анализ, но не го направиха. Остана ми само един шанс — показанията на младия биолог и професора, които бяха гледали нашия филм. Професорът беше в Япония и се канеше да се върне чак през пролетта, а приятелят на Маартенс потвърди, че сме му показали такъв филм, но там съвсем не е имало ядрена плазма, а дълбоководни амеби. Той каза, че Маартенс е отрекъл категорично пред него, че на снимките има нещо друго.

И това беше самата истина. Маартенс му е казал така, защото се бяхме уговорили да пазим тайна.

Така на разследването беше сложено край.

А какво е станало с огнения червей? Може би се беше взривил, когато съм лежал без съзнание, а може би беше завършил тихо мимолетното си съществуване. И двата варианта са еднакво правдоподобни.

Въпреки всичко сигурно щяха да ме пуснат от болницата като безопасен, но аз се оказах упорит. Смъртта на Маартенс и Ханамалди ме задължаваше. Докато се поправях, исках множество различни книги. Давах ми всичко, което пожелаех. Проучих цялата соларистика, разбрах какво знаем за слънчевите протуберанси и за кълбовидните мълнии. Мисълта, че огненият червей се намира в някакво родство с тези мълнии, ми хрумна, защото в поведението им има сходни черти. Кълбовидните мълнии (впрочем, все още загадъчно явление, необяснено от физиката) се появяват сред мощни електрически разряди по време на буря. Тези светещи нажежени кълбета се носят свободно във въздуха, понякога се подчиняват на теченията и ветровете, а понякога плават срещу тях. Привличат ги металните предмети и електромагнитните вълни, особено ултракъсите, насочват се натам, където въздухът е йонизиран. Най-много обикалят около проводници, по които тече електричество. Сякаш се опитват да изпият това електричество, но изобщо не успяват. Обаче е доста вероятно — поне така смятат някои специалисти — „да се хранят“ с вълни от дециметровия обхват, използвайки за посредник канала йонизиран въздух, който образува създалата ги линейна мълния.

Само че загубата на енергия превишава количеството, което кълбовидните мълнии поглъщат и затова тяхното съществуване се измерва с не много десети от секундата. Като озарят всичко наоколо

със синкаво-жълто сияние, като пообиколят в трепетен и възвишен полет, те изчезват в грохота и блясъка на взрива или се стопяват и изгасват почти беззвучно. Разбира се, те не са живи същества, с живота те имат не повече допирни точки от капките масло в хлороформа, за които ни беше разказал професорът.

А огненият червей, който създадохме, жив ли беше? На задавания ми този въпрос (разбира се, не с цел да подразни лудия, защото не съм луд), ще отговоря честно: не зная. Но самата тази неувереност, това неведение крие в себе си възможност за такъв преврат в нашите познания, какъвто на никого и на сън не се явява.

Съществува, ми казват, само една форма на живот: вегетацията на познатите ни белтъчните организми, разделени на растително и животинско царство. При температури, отдалечени едва на триста дребни крачки от абсолютната нула, се е появила еволюцията и нейният венец — човекът. Само той и неговите подобни могат да се противопоставят на тенденциите на хаоса, който господства във Вселената. Е да, този постулат се основава на убеждението, че всичко наоколо е хаос и безпорядък — ужасяващата горещина в центъра на звездите, огнените предели на галактическите мъглявини, разпалващи се от взаимното си проникване, газовите балони на слънцата. Никакъв, казват тези трезви, разумни и поради това безусловно винаги прави хора, ред, нито вид или поне зародиш на организираност не може да възникне в океаните на кипящия огън. Слънцата са слепи вулкани, чиито недра изригват планетите, а те по изключение, съвсем рядко, създават човека. Всичко останало е само мъртва ярост на изродените атомни газове, сборище на зловеци огънове, разтърсвано от протуберансите.

Усмиввам се, слушайки тази самохвална лекция, продиктувана от сляпа мания за величие. Съществуват, казвам аз, две форми на Живот. Едната от тях, могъща и гигантска, е усвоила целия видим Космос. Това, което ни ужасява, което ни заплашва с гибел — звездните температури, исполинските мощни магнитни полета, чудовищните вулканични изригвания — е за тази форма на живот комплекс от благоприятни условия, нещо повече — необходими условия.

Хаос ли казвате? Водовъртеж от мъртъв пламък? Защо тогава астрономите наблюдават на повърхността на Слънцето неизброимо множество от явления, макар и неразбираеми, но редовно протичащи?

Защо са така удивително регулярни магнитните бури? Защо има ритмични цикли в активността на звездите, както има цикли на обмяната на веществата във всеки жив организъм? Човекът има денонощен и месечен цикъл, освен това по време на целия му живот в него се борят противостоящите сили на растежа и умирането. Слънцето има единадесетгодишен цикъл, а всеки четвърт милиарда години изпада в депресия, преживява свой „климакс“, който предизвиква на земята ледникови епохи. Човекът се ражда, старее и умира — както и звездата.

Вие слушате и не вярвате. И ви е смешно. Искате да ме попитате — заради насмешката — да не би да вярвам, че звездите имат разум? Смятам ли, че мислят? Това също не зная. Но вместо да обсъждате безгрижно моите безумства, вгледайте се в протуберансите. Опитайте се още един път да видите филм, направен по време на слънчево затъмнение, когато тези огнени образувания се устремяват навън и се отдалечават от своята люлка на стотици хиляди, на милиони километри, за да могат, маневрирайки странно и непонятно, разпускатйки се и свивайки се наново, непрекъснато сменяйки формата си, накрая да се разсеят, да изчезнат в космическата пустота или да се върнат в нажежения до бяло океан, който ги е създал. Не твърдя, че това са пипалата на Слънцето. Със същия успех могат да бъдат и негови паразити.

Но да речем, казвате вие, за да поддържате дискусиата, като не искате този оригинален, макар и преизпълнен с абсурд разговор да прекъсне преждевременно, че искаме да изясним още едно нещо. Защо не се опитаме да поговорим със Слънцето? Ще го щурмуваме с радиовълни. Може би ще ни отговори. Ако не отговори, теорията ти ще бъде опровергана...

Интересно ми е за какво бихме могли да си говорим със Слънцето? Какви общи идеи, понятия и проблеми можем да имаме с него? Спомнете си какво видяхме в първия си филм. За една милионна част от секундата огнената амеба се превърна в две бъдещи свои поколения. Разликата в скоростта също има определено значение. Разберете се първо с бактериите, които живеят във вашия организъм, с храстите в градината си, с пчелите и цветята и тогава може да се помисли над методиката за информационен контакт със Слънцето.

Ако е така, ще каже най-добродушният от скептиците, всичко това се оказва просто... оригинална до известна степен гледна точка. Твоите възгледи изобщо няма да променят съществуващата действителност, нито сега, нито в бъдещето. Въпросът за това дали звездата е живо същество, се превръща във въпрос на договорка, на съгласие да се приеме подобен термин и само толкова. С една дума, ти ни разказа приказка...

Не, отговарям. Грешите. Вие мислите, че Земята е частица живот в океана на небитието. Че човекът е сам и звездите, мъглявините и галактиките са негови противници. Че единствено възможни и достъпни са тези познания, които е постигнал и ще постигне по-нататък той, единственият създател на Хармонията и Реда, непрекъснато подложен на опасността да се задуши сред потока на безкрая, светец с далечните си точки. Но това не е така. Йерархията на активното съществуване е повсеместна. Който иска, може да я нарича живот. По върховете ѝ, на височините на енергетичната възбуда съществуват огнените организми. На самата граница, плътно до абсолютната нула, в областта на тъмнината и стинецото дихание животът се появява отново като бледо отражение на другия, като слабо угасващо напомняне за него — и това сме ние. Приемете тази гледна точка и се учете на скромност, а заедно с това и на надежда, защото някога Слънцето ще се превърне в Нова, ще ни вземе в милосърдните си огнени обятия и връщайки се по този начин във вечния кръговрат на живота, ставайки частица от неговото величие, ние ще придобием по-задълбочено знание от това, което сме получили в съдбата си на обитатели на ледената сфера. Вие не ми вярвате. Така си и знаех. Сега ще събера тези изписани листи, за да ги унищожа, но утре или вдругиден ще седна отново на празната маса и ще започна да пиша истината.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.